

Lille Havfrue her. Tilsvarende sættes der web-cams op i Grønland, så man ikke behøver at rejse den lange vej til Arktis for at se indlandsisen smelte. Det er måske lidt svært at forestille sig, at disse eksempler kan have den helt store effekt på globale rejsemønstre. Gregers Andersens kapitel peger på litteraturens kraft til at skabe, måske endda fremmane, kulturers evne til forandring, hvilket måske ikke kan afvises, men det er måske af begrænset betydning klimaforandringernes skala og hastighed taget i betragtning. Lysgaards kapitel påpeger helt korrekt, at Danmark maler et skønmaleri af sig selv, der står i kontrast til danskernes enorme CO₂-udledning (vi flyver, spiser kød og køber elektronik i stor stil).

Men er det virkelig sådan, at vores klimaskadelige praksisser, „bad practices“, er en fuldstændig uadskillelig og helt central del af vores meningsskabelse? Vi skal vel bare tilbage til vores bedsteforældres tid, før denne nutidige luksus ikke var en del af det gode liv. Her kan Mikkel Sørensens efterlysning i sit kapitel af en dybere historisk viden om menneskers klimatilpasning, frem for altid et øjebliksbillede, være relevant. Anmelderen, som arbejder i en klimatænkertank med et naturvidenskabeligt udgangspunkt, efterlyser meget mere humanistisk klimaforskning og viden om klimaforandringer, men også gerne en dialog mellem humanistisk og naturvidenskabelig forskning. Og så et mod fra politikere til også at inddrage humanistiske perspektiver.

Mikael Bellers Madsen

Cand.scient.

Den grønne tænketank CONCITO

ISABELLA KROTH: Halbmondwahrheiten. Türkische Männer in Deutschland. Innenansichten einer geschlossenen Gesellschaft. München: Diederichs Verlag 2010. 220 sider. ISBN 978-3-424-35022-7. Pris: 17 euro.

Süpermänner er titlen på et teaterstykke, der går på Ballhaus Naunynstrasse i Kreuzberg i Berlin. Stykket handler om mænd med rødder i Tyrkiet. Det drejer sig om mænd, der fra begyndelsen af 1960'erne og frem til 1973 tog til det daværende Vesttyskland som migrantarbejdere, men som typisk blev i landet, om mænd, der er kommet som politiske flygtninge, samt om deres mandlige efterkommere. I teaterets omtale af stykket står der, at „tyrkiske mænd har ingen problemer. De udgør problemet“. Såvel stykkets titel som udsagnet er imidlertid ironisk ment. En af de mænd, der har bidraget til forestillingens indhold, er Kazim Erdogan. Han er om nogen opmærksom på, at mænd med tyrkisk og kurdisk-tyrkisk baggrund kan være tynget af sorger, bekymringer og angst. Mange bærer på nedarvede byrder, ligesom de kæmper med forandringer i såvel deres privatliv som i deres respektive etniske og religiøse fællesskaber.

Erdogan, der er født i en landsby i det centrale Anatolien i 1953, kom som ung til Vesttyskland. Hans held var, at faren var ansat ved det tyrkiske jernbanevæsen, hvilket gav adgang til en friplads til sønnen på en god kostskole, hvorfra han tog en studentereksamen. Efter en kompliceret start på livet i Vesttyskland færdiggjorde han i 1979 sin uddannelse inden for sociologi og psykologi ved universitetet i Berlin. Siden da har han arbejdet med etniske minoriteter, især med mennesker med rødder i Tyrkiet, inden for den offentlige forvaltning i Berlin.

I første halvdel af 1980'erne var arbejdsløsheden i Vesttyskland høj, hvilket også øgede presset på etniske minoriteters arbejdsmuligheder og økonomiske situation. Disse vanskelige vilkår var Erdogan vidne til gennem sit arbejde. Han oplevede også de forandringer, der fulgte i kølvandet på genforeningen af de to Tysklænder, herunder en fortsat arbejdsløshed blandt tyrkisk-tyskere og øget fremmedfjendtlighed blandt etniske tyskere. I 2003 blev Erdogan ansat i en afdeling for psykosocialt arbejde i bydelen Neukölln. Neukölln er både et af de fattigste (23 procent arbejdsløse) og et af de mest indvandrertrætte områder af Berlin. Efterhånden gik det op for ham, at det var de samme problemer, som han hele tiden stødte på i sit arbejde med mennesker med rødder i hans oprindelsesland – og han blev opmærksom på mænds situation. De befandt sig i et krydspres af forskellige kulturelle forventninger, og de følte sig fortabte og misforstået i Tyskland og uden en tro på en fremtid for dem selv og deres børn. „Importbrudgomme“, dvs. mænd, der var blevet gift med kvinder opvokset i Tyskland, var forvirrede. De kunne ikke tysk, havde ikke noget arbejde, så de fik lomme penge af deres hustruer, og de havde ofte meget lidt indflydelse i deres nye familie. Mænd, der var blevet tvunget ind i et ægteskab, led nød, ligesom mænd, der ikke kunne stå ved deres homoseksualitet. Mænd var også plaget af, at de på grund af arbejdsløshed ikke kunne leve op til forsørgerrollen og måtte leve på en lav offentlig understøttelse. Mænd var sorgfulde over en mangelfuld kommunikation med deres børn og børnebørn, og nogle havde svært ved at acceptere deres hustruers øgede selvbevidsthed og selvstændighed. Erdogan så også vold i familierne, især mænds vold mod kvinder og børn, stofmisbrug, kriminalitet og isolation. Han konstaterede, at når tyrkisk-tyske mænd har problemer, „går de i moskeen, på mandecafeer eller bliver foran tv'et. Men de taler ikke om dem. De vil ikke vise svaghed“. Også etnisk tyske mænd går i byen, for eksempel på værtshus, for at dulme deres problemer, men forskellen mellem dem og mænd af tyrkisk og kurdisk-tyrkisk afstamning er ifølge Erdogan, at for mange af sidstnævnte indebærer det at tale om deres problemer et ansigtstab.

For at komme tavsheden til livs oprettede Erdogan i 2007 den første samtale- eller selvhjælpsgruppe for tyrkisk-tyske mænd i Tyskland. Gruppen, som er vokset lige siden starten, mødes hver mandag aften for at tale om private udfordringer og

problemer, herunder betydningen af æreskodeks og brydninger mellem gamle og nye manderoller, men også andre temaer tages op: integration og parallelsamfund, deres boligområder, som er blevet sociale brændpunkter, og hvordan de selv kan være med til at forandre deres liv og påvirke det samfund, de lever i.

Tolv af de mænd, der deltager i gruppen, bidrager med deres historier til bogen, som er skrevet af journalisten Isabella Kroth. Hun har brugt to år på at opbygge mændenes tillid til hende, og resultatet er blevet den første bog om mandeskæbner i det tyrkisk-tyske samfund. Bogens fortællinger giver et indblik i en del af det tyske samfund, som er vanskeligt tilgængelig. Og mændene er modige at træde frem med deres historier, som ikke altid er lige flatterende for dem selv. Samtidig belyser deres livshistorier de autoritære personer og strukturer, som de har været underlagt som børn – og også i vid udstrækning som voksne. Men nu har de mulighed for at revidere såvel tanke- som handlemønstre.

Fortællerne er mellem 30 og 65 år, og deres forskellige historier – integrationsdramaer, som Kroth betegner dem – er indrammet af henholdsvis en kort indledning og afslutning samt af Erdogans livshistorie. Bogen udgør således en mosaik af 40 års integrationshistorie, en integrationshistorie der viser, at mange børn har måttet betale en høj pris for familiens migration. Flere af de yngre mænd fortæller hjerteskrærende historier om at være blevet efterladt hos bedsteforældre i Tyrkiet i årevis for så pludselig at blive taget med til Tyskland eller at være blevet flyttet frem og tilbage mellem de to lande, uden at nogen voksne rigtigt havde forståelse for deres situation. Jeg har tidligere anmeldt bogen *Generation Koffer. Die zurückgelassenen Kinder* (Tidsskriftet Antropologi 66, 2012) om andengenerationen med tyrkisk-tysk baggrund, og flere af beretningerne i de to bøger minder om hinanden.

Et hovedbudskab er, at mænd ikke blot er udøvere af, men også ofre for traditionelle patriarkalske strukturer. Mænds lidelser er dog anderledes end kvinders, og mænd har et større råderum end kvinder; de har friheder, som kvinder ikke har. Mænd kan bevæge sig uden for familiens snævre og kontrollerende rammer, de kan flirte og bevæge sig rundt i det offentlige rum uden frygt for konsekvenser. Imidlertid går den frihed, som mænd tiltager sig, ofte ud over kvinder. Alle i en familie præges af mændenes adfærd, og kvinder og børn bærer nogle store byrder, for eksempel når en af mændene, der har indgået et tvangsægteskab, gifter sig (muslimsk) med andre kvinder, mens hans „første“ hustru må blive hjemme hos svigerforældrene. Selv om sønner forsøger at gøre tingene anderledes end deres fædre, sætter problemer sig igennem i flere generationer, og mønstre gentager sig.

Det er netop sådanne processer, som deltagelsen i selvhjælpsgruppen bidrager til at nedbryde. Den tilbyder redskaber til større selvindsigt og refleksion og giver

mændene mod til at stå imod overleverede traditioner og tænkemåder. „Hvis vi ikke kommunikerer, hvis vi ikke åbent taler om problemerne, vil vi ikke bevæge os en millimeter,“ siger Erdogan på bogens sidste side. At kommunikere løser nok ikke alle integrationsdramaer, men jeg er enig i, at det er en forudsætning for forandring. Tavshed er i hvert fald ikke vejen frem. Bogen kan varmt anbefales.

Se også dokumentarfilmen *Halbmondwahrheiten* (Bettina Blümner 2013) om Erdogan og samtalegruppen.

Yvonne Mørck

Lektor

Institut for Samfund og Globalisering, Roskilde Universitet